

Allan, A. J., *Het Kennemer landrecht van 1274 tot het begin van de Republiek. Tekst van het handvest van 1292 met vertaling en toelichting* (Dissertatie Universiteit van Amsterdam 2005, [Den Haag]: Koninklijke Vermande, 2005, xiii + 334 blz., €35,-, ISBN 90 12 11138 2).

In 1273-1274 werd Kennemerland geteisterd door een grootscheepse opstand van de huislieden, de vrije boeren, gericht tegen de adel. De rebellie was aanvankelijk succesvol en breidde zich snel uit over Waterland, het Gooi en zelfs het Sticht. Uiteindelijk wist graaf Floris V de Kennemer boeren slechts te apaiseren door hun een eigen landrecht toe te staan, een soort statuut waarin de lokale rechtsverhoudingen en rechtspraak werden geregeld, in een voor de huislieden gunstige zin. In 1292 werd dit Kennemer landrecht opnieuw uitgevaardigd, in een uitgebreide versie.

Over de Kennemer opstand en het daaruit voortvloeiende landrecht is in het verleden al heel wat gepubliceerd, en daaraan is nu een kloek boek toegevoegd in de vorm van de dissertatie van de rechtshistoricus A.J. Allan. De auteur behandelt in een zestal hoofdstukken op systematische wijze de historische achtergrond, het Kennemer rechtsgebied en de rechterlijke organisatie, waarna de tekst van het landrecht zelf aan een gedetailleerde analyse wordt onderworpen.

De Kennemer opstand is slecht gedocumenteerd in de contemporaine bronnen; zelfs het landrecht van 1274 (of 1275?) is slechts bekend uit de vermeerderde versie van 1292. Gevolg is dat over de rebellie veel onduidelijk is: het precieze verloop van de gebeurtenissen, de motieven van de Kennemers, en zelfs de afloop van de krijgshandelingen blijven deels onderwerp van speculatie. De auteur begint in zijn eerste hoofdstuk met een reconstructie van de gebeurtenissen. Over het algemeen sluit hij zich aan bij het bestaande beeld, waarbij ook hij op enkele fundamentele vragen geen bevredigend antwoord weet. Zo stemt hij in met de gangbare verklaring dat de opstand mogelijk werd door de verzwakking van de grafelijke macht ten gevolge van de zware nederlaag die het leger van Floris V in 1272 leed tegen de West-Friezen, maar zulks is toch slecht te rijmen met het onweerlegbare gegeven dat de rebellie niet tegen de graaf was gericht, maar tegen de lokale adel. Een ander vraagteken blijft de aard van de organisatie van de Kennemers tijdens de oorlog. Uit de blijkbaar goed geplande opstand, het succesvolle verloop van de krijgshandelingen en ook uit de onderhandelingen die tot het voor hen gunstige landrecht leidden, concludeert Allan wel terecht dat de huislieden niet als een zootje ongeregeld kunnen hebben opgetreden. Wie evenwel de leiders van de opstand zijn geweest blijft onduidelijk.

In zijn analyse van de structuur van het handvest (hoofdstuk 2) weet de auteur enkele fundamentele zaken volstrekt duidelijk te maken. Allereerst blijkt weer eens, en Allan draagt daar nieuwe argumenten voor aan, dat het landrecht van 1292 is gebaseerd op de verloren tekst van 1274/1275: aan die laatste zijn in 1292 simpelweg enkele nieuwe bepalingen toegevoegd. Voorts blijkt zonneklaar uit de analyse van de tekst van het landrecht dat deze is voortgekomen uit onderhandelingen tussen de graaf en de huislieden, en dat de adel in dit proces geen rol heeft gespeeld. In het licht van de toenmalige maatschappelijke verhoudingen is dat een opmerkelijk gegeven, en dit nieuwe recht bleek voor de adel dan ook moeilijk te accepteren. Daarbij komt dat met name in Kennemerland de adel geen homogene stand was. Enerzijds was er de selecte

groep van de hoge adel, bestaande uit de zeer rijke feodale grootgrondbezitters, vazallen van de graaf, en uitoefenaars van heerlijk gezag. Aan de andere kant was er de veel grotere groep van de welgeborenen, mannen die als de 'echte' adel vrij waren van schot en bede (de belastingen) en de plicht hadden op individuele basis in het grafelijk leger te dienen, maar die in het dagelijks leven qua welstand en beroepsuitoefening nauwelijks waren te onderscheiden van de huislieden. De positie van de welgeborenen werd door het landrecht duidelijk verzwakt, en zij hebben dan ook getracht zich ertegen te verzetten.

Kern van de studie vormt het lange hoofdstuk 6, waarin het Kennemer landrecht per artikel wordt geciteerd, hertaald in modern Nederlands, en van een toelichting voorzien. Dit laatste is wel nodig, daar de bepalingen betreffende de juridische inrichting en praktische aspecten van de rechtsgang moeilijk te begrijpen zijn voor de niet-specialist. Allan haalt uit deze technische bepalingen een schat aan informatie over het laat-middeleeuwse Kennemerland; in de middeleeuwse standenmaatschappij vormde het recht nu eenmaal een integraal onderdeel van de sociale realiteit. Ook wordt helder belicht hoe juist in deze periode het recht transformeerde van de oude formalistische procesbeslissing, met aspecten als godsoordeel en onschuldseed, naar de moderne procedures van waarheidsvinding.

Jammer genoeg slaat de auteur op het terrein van het 'gewone' historisch onderzoek de plank wel eens mis. Zo is het onduidelijk waarom hij zich voor de tekst van het landrecht van 1292, dat slechts in latere afschriften is overgeleverd, nogal simplistisch beperkt tot de oudste afschriften, die volgens de editiespecialist J. G. Kruisheer evenwel niet de beste zijn (247). Een bedenkelijker gebrek aan bronnenkritisch inzicht vertoont Allan in het door elkaar gebruiken van teksten uit ver uiteen liggende perioden ter beschrijving van de situatie van rond 1300. Nu moet er inderdaad met de — fragmentarische — bronnen worden gewoekerd, maar dat ontslaat de historicus niet van de taak om steeds duidelijk aan te geven wanneer de kennis is gebaseerd op divers materiaal, en het geschetste beeld daardoor mogelijk niet consistent is. Zo schrijft de auteur op pagina 97 dat het 'buurschot' (een belasting geheven ter bestrijding van de onkosten van de lokale gemeenschap zelf) diende ter betaling van het onderhoud aan wegen en dijken, en voor het loon van schoolmeesters en vroedvrouwen, daarbij de indruk wekkend dat dit alles gold voor de dertiende en veertiende eeuw. Pas bij bestudering van de voetnoot blijkt dat die uit gemene middelen betaalde schoolmeester en vroedvrouw zijn ontleend aan een oorkonde van 1624! Het bontst maakt de auteur het wel bij de behandeling van allerlei aspecten van de geestelijke rechtspraak (145), welke zonder verder commentaar bijeen zijn gesprokkeld uit zulke diverse bronnen als een capitulaire van Lodewijk de Vrome (814-840) en een bepaling in het overzichtswerk van Van Santen (1652).

Het boek is in een soepele stijl geschreven, maar de thematische indeling, waaraan strikt de hand wordt gehouden, maakt het de lezer nogal eens onnodig lastig. Zo wordt het in de studie centrale begrip 'huisman' pas op pagina 78 in de tekst behandeld, terwijl daarvoor op diverse plaatsen (2, 11, 77) de term in een voetnoot kort wordt uitgelegd. Storend zijn ook een aantal redactionele slordigheidjes en enkele rommelige passages, zoals de van de hak op de tak springende paragraaf over de Kennemer werf (139-144).

Ondanks de genoemde tekortkomingen heeft Allan met deze rechtshistorische dissertatie juist de generale historicus een dienst bewezen. Het gecompliceerde en

moeilijk te interpreteren Kennemer landrecht wordt door hem op uitstekende en toegankelijke wijze geanalyseerd, waarbij ons inzicht in de ingewikkelde maatschappelijke verhoudingen van laat-middeleeuws Kennemerland aanzienlijk wordt vergroot. Dit boek toont eens te meer aan dat de eerbiedwaardige discipline van het oud-vaderlands recht, hoewel bijna uitgestorven aan de universiteiten, een onmisbaar onderdeel van de historische wetenschap vormt.

J. W. J. Burgers

Bastide-van Gemert, S. la, *'Elke positieve actie begint met kritiek'. Hans Freudenthal en de didactiek van de wiskunde* (Dissertatie Groningen 2006, Hilversum: Verloren, 2006, 381 blz., €34,-, ISBN 90 6550 912 7).

De Utrechtse wiskundehoogleraar Hans Freudenthal (1905-1990) is een persoon die binnen de gemeenschap van wiskundigen en wiskunde-onderwijzers welhaast mythische proporties heeft gekregen. Freudenthal was een verdienstelijke wiskundige, maar is vooral bekend omdat hij zich intensief heeft ingespannen ten behoeve van het reken- en wiskunde-onderwijs. Zijn werk op dat vlak indachtig, is het Nederlandse expertisecentrum voor ontwikkeling van reken- en wiskunde-onderwijs naar hem vernoemd. Het Freudenthalinstituut staat, evenals zijn naamgever, internationaal in aanzien. Buiten exacte kringen is de naam Freudenthal veel minder bekend, hetgeen mede wordt veroorzaakt door het feit, dat wiskundigen hem met zijn initialen (HF) plegen aan te duiden. Het is liefkozend bedoeld, maar het roept een sektarische sfeer op.

Een auteur die Freudenthal als thema kiest verdient lof, alleen al vanwege de moed om het onderwerp aan te pakken. Het getuigt van lef om Freudenthal, wiens leerlingen èn critici voor een groot deel nog leven, en over wie de meningen sterk verdeeld zijn, aan het fileermes van de historische analyse bloot te stellen. Dat lef is getoond door de Groningse promovenda La Bastide-van Gemert. In haar proefschrift beschrijft zij de didactische ideeën van de Utrechtse hoogleraar

La Bastide baseert zich overwegend op het archief van Freudenthal. Daarnaast is er informatie afkomstig uit het autobiografische *Schrijf dat op, Hans* en zijn er interviews afgenomen met voormalige medewerkers en leerlingen van de wiskundige. Na een inleidend hoofdstuk 1 volgen er acht hoofdstukken en een epiloog. In hoofdstuk 2 schetst La Bastide het middelbaar (wiskunde-)onderwijs in Nederland ten tijde van het interbellum. In hoofdstuk 3 volgt een korte biografische schets van Freudenthal. De rest van het boek is een chronologisch verhaal waarin de ideeënontwikkeling van Freudenthal ten aanzien van het reken- en wiskunde-onderwijs wordt gevolgd. Af en toe wordt de verhaallijn onderbroken om nieuwe instituten of wetgeving met betrekking tot het wiskunde-onderwijs te bespreken.

De lijn van het verhaal wordt gedragen door citaten — op vrijwel elke pagina van het boek staan een of meer citaten, voornamelijk afkomstig uit Freudenthals publicaties en uit zijn archief. Het maakt dat de lezer van zeer nabij kennis maakt met Freudenthal. Dat werkt heel goed in de hoofdstukken 8 en 9, waar Freudenthals gedachtegoed in de late jaren zestig en vroege jaren zeventig worden besproken. De mythe, door Freudenthal zelf in het leven geroepen, als zou hij een buitenbeentje zijn geweest tussen de Nederlandse wiskunde-onderwijzers en -didactici, die zich niet tijdig bewust was van het gevaar van *New math* (een stroming in de wiskundendidactiek rond 1960 die achteraf vooral met het gebruik van verzamelingen wordt geassocieerd), wordt hier ontkracht. Eerst krijgt de lezer bijvoorbeeld de citaten uit Freudenthals autobiografie waarin hij beschrijft hoe hij de focus op verzamelingen altijd al idioot had gevonden; vervolgens worden die geconfronteerd met artikelen en citaten uit zijn archief waarin hij deels meegaat in deze stroming. Het resultaat is een gedetailleerde en genuanceerde ontmaskering die leest als een trein.